

А. В. Меляков,

к.і.н., доц., доцент кафедри
соціальної ігуманітарної політики
ХарРІ НАДУ;

С. О. Рагімова,

помічник заступника голови
відділу по забезпеченню діяльності голови
та заступників голови апарату Харківської ОДА

МІСЦЕ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У ВПРОВАДЖЕННІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ

У статті розглянуто такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування як всиновлення та створення дитячих будинків сімейного типу. Проаналізовано механізми практичного втілення даних форм. Показано масштаб їх реалізації на прикладі Харківської області. Доведено, що саме такі форми влаштування є найбільш ефективними та дієвими.

Ключові слова: альтернативні форми влаштування, дитячий будинок сімейного типу, всиновлення, діти-сироти.

Найціннішим скарбом кожної держави є її діти – її майбутнє. Тому прямий обов'язок суспільства – піклуватися, охороняти, дбати в першу чергу про дітей. Конституцією України закріплені рівні права всіх дітей, незалежно від їх походження. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладено на державу [1].

Отже, метою статті є аналіз ефективності роботи органів виконавчої влади щодо втілення таких форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як всиновлення та створення дитячих будинків сімейного типу.

На даний час питання, що є предметом розгляду постійно знаходяться в центрі уваги фахівців в галузі державного управління, соціальної роботи. Зокрема, проблемам удосконалення системи державного врегулювання всиновлення, опіки та піклування, впровадженню інших альтернативних форм влаштування дітей присвячені роботи Л. Брудницької, А.Котляр, В.Савченко, Н. Шостя, М. Коробицької, А. Сагайдак, І. Зверєвої, О. Безпалько, С. Марченко, Х.Лисенко, О.Савченко, Драгневич Л., Є. Фурси, С.

Фурси та ін.

Дитинство – найважливіший період в житті людини. Саме в цей час вона формується фізично, психічно, інтелектуально, набуваючи всіх необхідних знань, умінь і навичок. У переважній більшості випадків якість дитячих років визначає якість усього подальшого свідомого життя людини.

Для всебічного і гармонійного розвитку особи, діти повинні рости в сімейних умовах, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Кожна дитина, що тимчасово або на завжди позбавлена свого сімейного оточення має право на захист та на особливу допомогу з боку Держави. Ратифікуючи Конвенцію ООН про права дитини (набула чинності для України з 27 вересня 1991 р.) наша держава визнала важливість та необхідність усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, такі діти мають право на особливе піклування та допомогу [13].

11 грудня 2007 р. Президентом України В. Ющенком підписано Указ “Про проведення в Україні у 2008 році Року підтримки національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [8]. Право дитини на сім’ю закріплене в Конвенції ООН про права дитини, в Законах України “Про охорону дитинства”, “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [3; 4].

Одним з основних завдань суспільства є захист дітей, які залишилися без батьківського піклування, а це майже 1,3 % від загальної кількості дітей у області, сприяння влаштуванню дітей зазначеної категорії до сімейних форм виховання, а найголовнішою метою є усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вирішення проблеми сирітства з кожним роком стає все актуальнішою для українців. Це явище може бути подолано за допомогою влаштування дітей в сім’ї, створенню сімейного середовища шляхом знайдення батьків, надання їм умов для всебічного повноцінного розвитку.

Досвід показує, що серед усіх форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлення – найкраща, адже усиновлення прирівнює дитину у правовому відношенні до рідних дітей подружжя, а дитина набуває в особі усиновителів батьків та сім'ю; усиновителі ж, у свою чергу, мають можливість створити справжню сім'ю та задовольнити властиве кожній людині почуття батьківської любові. Ніякі суспільні форми виховання не можна порівняти із вихованням у сім'ї. Бо дитині для повного гармонійного розвитку необхідно зростати у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння. До того ж аналіз забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, житлом свідчить, що по досягненню повноліття 35 % (1867) дітей взагалі нікуди подітися, так, як не мають закріпленого житла через відсутність такого у батьків. Тому завданням законодавства, що регулює правові відносини в цій сфері, є захист права дитини на виховання у сім'ї.

Відповідно до діючого законодавства безпосереднє ведення справ по усиновленню покладається на служби у справах дітей. У Харківській області діють 44 служби у справах дітей, які мають юридичний статус. На виконання законів України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”, “Про забезпечення організаційно – правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, у службах у справах дітей працюють 231 працівник, що становить 87 % від потреби. У повному обсязі укомплектовані служби у справах дітей лише Дворічанської, Коломацької, Краснокутської, Печенізької районних державних адміністрацій. Низьким залишається рівень укомплектування служб Балаклійської, Близнюківської, Борівської, Вовчанської, Зачепилівської, Зміївської, Ізюмської, Кегтчівської та інших райдержадміністрацій [11].

У складі 39 служб у справах дітей області створені окремі підрозділи на які покладені функції щодо безпосереднього ведення справ та координації діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підкування.

У 11 % служб у справах дітей області окремі підрозділи щодо ведення справ усиновлення, опіки та підкування, влаштування дітей до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей не створені взагалі. Зазначені вище функціональні обов'язки покладені на окремих працівників.

Такий стан справ, як правило, впливає на якість роботи працівників служб у справах дітей та їх навантаження.

Однак служби у справах дітей активно продовжують роботу з сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування.

Обнадіює те, що останнім часом вимальовується тенденція зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування. Так, станом за 2008 рік кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування, зменшилася на 5 %. (На 1 січня 2008 р. в області налічувалося 5704 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування, а на початок 2009 р. – 5445).

Протягом 2008 р., в межах виконання Указу Президента України від 11 грудня 2007 р. № 1205 “Про проведення в Україні у 2008 році Року підтримки національно усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування”, було усиновлено 201 дитину. Хоча загальний показник зменшився (2007 р. – 320 дітей) та значно зросла кількість національних усиновлень. Так, у 2004 р. громадянами України було усиновлено 18 % дітей від загальної кількості усиновлень, а у 2008 р. зазначений показник збільшився до 37 %.

Завдяки інформаційним компаніям, у тому числі за сприяння засобів масової інформації щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей громадянами України, зросла кількість потенційних усиновлювачів.

На обліку служб у справах дітей перебуває 87 сімей. Переважна кількість бажає усиновити дітей віком від 0 до 3 років. Та, на жаль, найбільшу частку серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

піклування, складають діти у віці від 14 до 18 років (43 %), від 10 до 14 років – 27,3 %, від 6 до 10 років – 15,3 %, від 3 до 6 років – 7,9 %, і від 0 до 3 років – лише 5,7 % [10].

Та протягом січня-липня 2009 р. до сімей, які бажали усиновити дитину було влаштовано 135 дітей. При чому рівень національних усиновлень значно вищий, аніж рівень усиновлень іноземними громадянами, а саме: від загальної кількості дітей 58,5 % (79 осіб) усиновлено громадянами України, 41 % (56 дітей) – громадянами інших держав [12].

До того ж, із 135 усиновлених дітей:

- 24 (18 %) дитини усиновлено у віці до 1 року;
- 57 (42 %) – від 1 до 3 років;
- 25 (19%) – від 4 до 6 років;
- 21 (15 %)– від 7 до 12 років;
- 6 % дітей у віці від 13 до 18 років.

Сьогодні національна політика в Україні орієнтована на розвиток і підтримку альтернативних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Прикладом цього є дитячий будинок сімейного типу та прийомна сім'я.

Дитячий будинок сімейного типу являє собою окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або однієї особи, яка не перебуває в шлюбі. Така сім'я бере на виховання і спільне проживання не менше п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Але разом із рідними їх має бути не більше, ніж 10.

Прийомною сім'єю називається сім'я, яка добровільно взяла з державних закладів від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання (загальна кількість дітей у такій сім'ї, враховуючи рідних і прийомних, не повинна перевищувати 5 осіб). Відмінність прийомної сім'ї від дитячого будинку сімейного типу в тому, що прийомні діти влаштовуються на житлову площу прийомних батьків.

Особливостями нових форм виховання є те, що дитина, яка

виховується в прийомній сім'ї, не втрачає статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей; кандидати в прийомні батьки та батьки-вихователі обов'язково проходять курси підготовки, спрямовані на осмислення проблем, пов'язаних із приходом у сім'ю нового вихованця. Враховується й вік прийомних батьків та батьків-вихователів. (У разі досягнення пенсійного віку час перебування дітей визначається за віком молодшого з батьків).

Влаштування дітей до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу здійснюється відповідно до статті 6 Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" (від 13 січня 2005 р.), згідно з яким за умови втрати дитиною батьківського піклування відповідний орган опіки та піклування вживає вичерпних заходів щодо влаштування дитини в сім'ї громадян України - на усиновлення, під опіку або піклування, у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу [3].

До закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, незалежно від форми власності та підпорядкування, дитина може бути влаштована в разі, якщо з певних причин немає можливості влаштувати її на виховання в сім'ю. Влаштування дитини до закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не позбавляє органи опіки та піклування за місцем походження та за місцем перебування дитини від обов'язку продовжувати діяльність щодо реалізації права цієї дитини на сімейне виховання.

До прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу влаштовуються діти у переважній кількості у віці понад 5 років, які практично втратили можливість бути усиновленими громадянами України [5].

На Харківщині перші дитячі будинки сімейного типу були утворені в 1989 р., прийомні сім'ї – у 2002 р. Станом на вересень 2009 р. в Харківській

області утворено і працює 40 дитячих будинків сімейного типу, де виховується 239 дітей, та 228 прийомних сімей (336 дітей).

Із 575 дітей, які охоплені вищезазначеними сімейними формами, виховується близько 22% дітей у віці до 6 років, 76 % дітей у віці від 6 до 18 років, 1% – у віці від 18 до 23 років, які навчаються у вищих навчальних закладах [12].

Щодо фінансового регулювання питань сімейного виховання дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування, здійснено перехід на їх забезпечення з державного бюджету. Зокрема, введено в дію механізм “гроші ходять за дитиною”, як передбачено відповідною постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2006 р. Згідно з нею, розмір державної соціальної допомоги, що виплачується прийомним батькам та батькам-вихователям на дітей, що виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, становить два прожиткових мінімуми на дітей відповідного віку. Батькам-вихователям та прийомним батькам призначається грошове забезпечення з моменту влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, в сім'ю, що становить 35 % розміру державної соціальної допомоги на кожну дитину, але не більше п'яти прожиткових мінімумів [6].

Середня вартість утримання однієї дитини у прийомній сім'ї чи дитячому будинку сімейного типу складає на рік 22 тис. 134 грн. (до 6 років – 19 тис. 600, після 6 років – 24 тис. 667 грн.).

Для порівняння: вартість дитини у державному закладі, а саме: школі – інтернаті (діти у віці 6 – 18 років) становить 34 тис. грн; будинку дитини (діти до 4 років) – 47 тис. грн; спеціалізованому інтернатному закладі – 70 тис. грн. При цьому 80 % коштів використовується не на саму дитину, а на оплату праці співробітників, сплату комунальних послуг, енергоносіїв, утримання приміщень.

Кошторис утримання дітей, які виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу Харківської області, на 2009 р. складає

близько 12 млн. грн.

Утримання такої кількості дітей в умовах державних закладів вимагає більшого фінансування, а саме: у школі-інтернаті (6 – 18 років) – близько 18 млн грн, будинку дитини – близько 25 млн грн.

Фінансування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу відбувається за рахунок державної цільової субвенції.

У 2009 році по Україні з державного бюджету було збільшено субвенції на утримання прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу зі 124 млн грн минулого року до 176 млн грн. Це чи не єдиний соціальний рядок в бюджеті, де приріст порівняно з минулим роком становить 41 %. На початку року Харківській області виділено 11млн. 300тис. грн. на вже існуючі прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Таким чином, необхідно відзначити, що проблема усиновлення на сьогодні – не вузьке питання, що стосується лише усиновителів та усиновлених. Це проблема всієї країни, від вирішення якої залежить її майбутнє. Основною метою державної політики в цій царині має залишатися допомога кожній знедоленій дитині в справі пошуку домашнього затишку, батьківського тепла, почуття впевненості у своїх силах, переконаності в тому, що вона необхідна людям. У цьому контексті не можна не дооцінювати роль дитячих будинків сімейного типу, адже виховання дітей в умовах сім'ї, як ніщо інше, допомагає молодим громадянам готуватися до самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Х. :Парус, 2005. – 55 с.
2. Сімейний Кодекс України. – Х. : ТОВ “Одіссей”, 2004. – 104 с.
3. Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” від 13 січня 2005 року № 2342-IV. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
4. Закон України “Про охорону дитинства” // ВВР України. – 2001. – № 30. – С. 142.
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про прийомну сім'ю” від 26 квітня 2002 р. № 565. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною" у 2006 році" від 06.02.2006 р. № 106. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

7. Указ Президента України "Про затвердження Заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків" від 17 жовтня 1997 р. № 1153/97. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

8. Указ Президента України "Про проведення в Україні у 2008 році Року підтримки національно усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 11 грудня 2007 р. № 1205. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

9. Декларація прав дитини // Правове положення неповнолітніх в Україні: зб. нормативних актів / В. Л. Кройтор, В. Ю. Євко. – Х. : Еспада, 2002. – С. 26–28.

10. Доповідь на колегії служби у справах дітей облдержадміністрації начальника служби у справах дітей облдержадміністрації Т. Печерських з питання "Про підсумки роботи з питань реалізації державної політики щодо соціального захисту дітей за 2007 рік". – Режим доступу : <http://www.kharkivoda.gov.ua>

11. Інформація служби у справах неповнолітніх щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. – Режим доступу : <http://www.kharkivoda.gov.ua>

12. Інформація служби у справах неповнолітніх Харківської обласної державної адміністрації щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм влаштування за січень 2009 року. . – Режим доступу : <http://www.kharkivoda.gov.ua>

13. Конвенція ООН про права дитини. – К. : ТМПрінтІксПрес, PrintXPressTM, 1999. – 32 с.

Melyakov A. V., Ragimova S. O. The place of organs of executive power in introduction of alternative forms of arranging the children.

Such forms of arranging the children-orphans and children without paternal guardianship as adoptions and creation of orphanages of domestic type are considered in the article. The mechanisms of practical embodiment of these forms were analysed. The scale of their realization is shown on the example of Kharkiv's region. It is well-proven that exactly such forms of arranging are the most efficient and effective.

Key words: alternative forms of arranging, orphanages of domestic type, adoption, orphans.

Меляков А. В., Рагимова С. А. Место органов исполнительной власти во внедрении альтернативных форм устройства детей.

В статье рассмотрены такие формы устройства детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, как усыновление и создание детских домов семейного типа. Проанализировано механизмы практического воплощения данных форм. Показано масштаб их реализации на примере Харьковской области. Доказано, что именно такие формы устройства наиболее эффективны и дееспособны.

Ключевые слова: альтернативные формы устройства, детский дом семейного типа, усыновление, дети-сироты.